

En artikel fra [KRITISK DEBAT](#)

Samfundskrisen og det socialistiske alternativ

Skrevet af: **Jan Helbak** | Offentliggjort: 15. februar 2012

"Krisen består netop i, at det gamle dør, og at det nye ikke kan fødes: i dette interregnum finder man de mest forskelligartede sygdomstegn" Antonio Gramsci[\[1\]](#)

Finanskrisen har bragt for en dag, at de underliggende modsætninger i den kapitalistiske samfundsformation er drevet til det yderste.

For det første demonstrerer finansmarkedernes anarkistiske vækst og dominans i ekstrem grad, hvorledes den kapitalistiske jagt efter profit er afkoblet fra produktionen af materiel rigdom.

For det andet har finanskrisen blotlagt den stadig mere utålelige modsætning mellem produktionens samfundsmæssige karakter og konsekvens og den private kapitalistiske organisering af produktion og distribution af rigdommen. Samfundet tvinges til at løse stadigt flere af produktionens og distributionens problemer og socialisere den private gæld.

Og for det tredje har finans- og gældskrisen gennemspillet et teaterstykke, hvor statsmagten privatiseres og det parlamentariske demokrati undertvinges finanskapitalens og den transnationale kapitalismes økonomiske interesser. I spørgsmålet om kapitalismens fortsatte udvikling har statsmagten og den politiske elite gjort fælles sag med de stærkeste fraktioner i den herskende klasse mod kapitalismens egen udvikling.

Krisen er strukturel

Jeg har i flere foregående artikler i Kritisk Debat argumenteret for, at den nuværende krise ikke kun (om overhovedet) er en finans- og gældskrise, men i langt højere grad en strukturel krise i flere dimensioner først og fremmest kendetegnet ved kapitalismens faldende akkumulationsrate og vanskeligheder ved at finde nye områder for udvidelse af profitable investeringer[\[2\]](#).

Dette grundlæggende modsætningsforhold slog igennem for ca. 30 år siden og er inden for rammen af en markedsfundamentalistisk strategi og ideologi søgt modvirket gennem en eksorbitant og parasitær vækst i den fiktive kapital inden for kapitalmarkederne. På den ene side har den fulgte kriseløsningsstrategi åbnet for muligheden af overførsel af kapitalinvesteringer fra den produktive sektor til den finansielle, hvilket har kompenseret for de faldende profitter og nedgangen i akkumulationsmulighederne, men har også skabt utålelige balanceproblemer i verdensøkonomien og ligeledes bremset åbningen af nye områder for *accelereret*

akkumulation. På den anden side har finansmarkedernes vækst åbnet for et masseforbrug via historisk høj gældsætning i privatøkonomien og gennem bobleøkonomien der midlertidigt har kompenseret for kapitalens realiseringsproblem.

Det er i korte træk den måde, som kapitalismen gennem 30 år har skubbet løsningen af de grundlæggende strukturelle problemer foran sig samtidig med, at disse gennem finansialiseringen [3] af hele den kapitalistiske økonomi er blevet fordoblet mange gange og har bredt sig til hele den kapitalistiske samfundsformation. Man behøver blot at se på gældskrisen i Eurozonen for at indse, hvorledes krisen nedbryder det parlamentariske demokrati, demonstrerer den politiske elites forvirring, skærper magtkampene mellem nationerne, mellem de forskellige kapitalfraktioner og polariserer det politiske og sociale liv - uden at der kan øjnes et gennembrud for langsigtede løsninger.

I den forstand har krisen, som den fremtræder med dens indbyggede skærpede modsætninger, der skærer hinanden i komplekse forbindelser, antaget epokal karakter, hvilket det politiske venstre må indrette sin politiske kamp efter.

Der findes ikke længere et grundlag for et nyt selv bærende opsving, sådan som det mekanisk beskrives i de økonomiske lærebøger. Historiens sidste store økonomiske opsving kom først efter en totalt ændret verdensorden og på ruinerne af 2. Verdenskrig. Løsninger på de mange problemer ikke lige om hjørnet.

Autoritære tendenser som svar på krisen

Tvangsindsættelsen af teknokratregeringer i Grækenland og Italien er hverken et tilfældigt eller forbigående fænomen. Det er et symptom på kapitalismens politiske krise og ny autoritære tendenser, der logisk vokser ud af den markedsfundamentalistiske strategi og finanskapitalens dominans, som hverken er bundet af nationale, lokale eller sociale forpligtelser overhovedet.

Over for den globalt organiserede finanskapital og de transnationale koncerners vertikale netværk er den demokratiske statsmagts interventions- og reguleringsmuligheder blevet mærkbart svækket over de sidste to årtier. Hvilket også har undergravet betingelserne for at opretholde velfærdsstaten og den sociale konsensus i samfundet. Det kan aflæses i ændringerne i klassernes indbyrdes styrkeforhold, og især i de ledende klassers voksende ligegyldighed over for velfærdsstatens tilnærmede retfærdigheds- og lighedsetos. Indenfor både den herskende klasse, middelklassen og arbejderklassen har de seneste årtiers udvikling medført omfattende forskydninger mellem de forskellige fraktioner og sociale lag, hvilket kan ses i de eksplosive og abrupte omskiftelser i det politiske landskab. Det er blevet stadigt vanskeligere at opbygge stabile sociale- og politiske alliancer, og

disse har tillige mistet den organiske forbindelse til de forskellige sociale klasser og er kun sporadisk tilstede i civillivet som drivende og organiserende kræfter.

Sammentrængt kan det siges, at den demokratiske stat og den politiske elite, der efterhånden har udkrystalliseret sig som selvstændigt lag i samfundet, har begrænsede muligheder for at gribe ind og regulere kapitalismens økonomiske udvikling, og på den anden side og af samme grund har vanskeligt ved at forfægte kapitalismens autoritet, moralske grundværdier, kulturelle normer og verdenssyn - dvs. opretholde den herskende klasses hegemoni i samfundslivet.

Statsapparatet og statssystemet som helhed er selv offer for denne udvikling i den forstand, at markedsgørelsen og dereguleringen har bragt de modsætninger og anarkistiske markedsmekanismer, som staten skulle regulere og ordne, ind i selve statsapparatet som styrende kraft. Statsapparatet har fra at være en relativ homogen og stabil organisation og struktur under den demokratiske velfærds kapitalisme udviklet sig til et omfattende system af modsætninger og transaktioner mellem de forskellige magtlag med skiftende loyalitetsforhold til følge. Flere af de bærende professionslag i statssystemet, der hidtil har virket som den mest stabile og selvbevidste transmissionsrem for det historiske kompromis mellem den herskende klasse og arbejderklassen, er enten blevet sat under pres af privatiseringen og reduceret til gemene markedsagenter eller er blevet konfronteret med statustab og myndighedstab på grund af den omfattende markedsgørelse.

Afprofessionaliseringen af de store velfærdsgrupper - middelklassens kernetropper - har haft som konsekvens, at de dels har mistet indflydelse og styrke, og dels og af samme grund er deres rolle som materiel formidler og vedligeholder af hegemoniet blevet usammenhængende og tiltagende virkningsløst.

I den forstand svækker den kapitalistiske krise de samfundskræfter, der skal bære den sociale konsensus og sikre, at de sociale- og politiske modsætninger kan håndteres og overvindes indenfor de liberale demokratiske rammer. I konsekvens heraf og som følge af markedsgørelsen af statsapparatet er der opstået et nyt magtfuldt og dominerende lag af teknokrater, hvis verdenssyn og politiske teknik modsvarer og flugter med de mest dominerende kræfter indenfor den herskende klasse. Teknokratilaget er samtidig trængt ind i det politiske system og de politiske partier og har til en vis grad overtaget ledelsen af de politiske partier og afskåret den daglige politiske praksis fra livet i organisationernes basis. Politikudvikling og politisk strategi, valgkampe og mobiliseringer styres nu entydigt oppe fra og ned - den er blevet "professionaliseret". Den politiske elite, de teknokratiske lag i hele statssystemet og de ledende repræsentanter for den herskende klasse har om ikke formelt så reelt sat sig selv i scene som suverænen og gjort folket til styrede agenter.

Politiken er blevet afpolitiseret og omdannet til social- og økonomisk teknik, der alene kan styres af dem med teknisk indsigt. Demokratiet har således mistet sin betydning som andet og mere end en stabil selektionsmekanisme. For en ordens skyld skal det med, at der her ikke er tale om en national diagnose. Tendenserne fremtræder ganske tydeligt i hele Europa og resten af den vestlige verden.

Modsætninger på verdensmarkedet

Globalt udfolder krisen sig som en gradvis og konfliktfyldt opløsning af den gamle verdensorden, dens indre hierarkiske struktur som verdenssystem og de institutioner, der siden 1944-49 har reguleret de økonomiske, politiske og militære magtrelationer (FN, IMF, Verdensbanken; NATO m.fl. Det gælder i ikke mindre grad de internationale institutioner, der er kommet til siden som eks. WTO). USA besidder ikke længere den økonomiske styrke til at hævde sit hegemoni, men stadig den militære magt til at forsvare sin dominans og delvist opretholde et anspændt status quo inden for de givne historiske magtrelationer.

Sovjetunionens og Østeuropas sammenbrud betød ikke kun at den socialistiske bevægelse led et historisk tilbageslag, det fjernede også den kolde krigs rammer og strukturer for USA's hegemoni og geostrategiske magt til konfliktinddæmning og konfliktløsning. Konsekvensen er, at de mangfoldige sociale- og nationale spændinger i alle verdens regioner bliver stadigt vanskeligere at inddæmme. Eksempelvis repræsenterer opstandene i Mellemøsten og Nordafrika nye geopolitiske udfordringer, hvor militære løsninger - så lokale og overkommelige, de end kan forekomme (Jf. Libyen, Irak og Afghanistan og måske Syrien) - spænder de underliggende styrkekonflikter til bristepunktet.

Hvor ophævelsen af den kolde krig skulle indløse fredsdividenden, er antallet af lokale krige, borgerkrige, påtvungne regimeændringer og statsopløsning mv. eskaleret. Militarismen og oprustningen er øget over hele kloden. Militære interventioner ligger latent som afløsere for diplomatiske løsninger, og som i Syrien og Iran tegner konflikterne et billede af nye globale konfliktlinjer mellem de gamle imperialistiske magter og de nye store kapitalmagters aspirationer om en ny og mere potent magtstilling indenfor en nyformuleret verdensorden. Se her bare på Kinas rolle.

Der er ingen, der kan forudsige, om disse vandrende spændinger, magtintimideringer og direkte militære interventioner bliver et centralt fænomen og omdrejningspunkt i den globale kamp om grundlagt for den nyordning, som både er historisk nødvendig og også på vej. På den anden side vil det være naivt at forestille sig, at verdens øjeblikkelige ledere besidder styrken, perspektivet eller magten til at gennemsætte en ny struktur og nogle stabiliserende styrings- og ordningsregler for det globale samfund.

Konsekvensen af dette impasse[4] er en voksende nationalisme, opbygning af nye regionale handels- og magtblokke og en ny bølge af militarisering af de internationale relationer - bl.a. oprustningen i Stillehavet og den øgede spænding mellem USA og Kina, og de kinesiske magthaveres bestræbelser for at opbygge en Asiatisk magtblok. De store Latinamerikanske nationers bestræbelser for at vriste regionen fri af Nordamerikansk dominans, de nye progressive regeringers bestræbelser for at opbygge alternative handelsaftaler og afkoble økonomierne fra de gamle imperialistiske investerings- og handelsstrukturer. Kinas og USA's kamp om indflydelse i Afrika, og alles kamp mod alle om indflydelse i det olierige Mellemøsten og Centralasien. Og for Europa ikke mindst skræks scenariet med den gradvise undergravning af Atlantpagten i bredeste forstand.

Den globale kapitalistiske verdensorden har mistet sit styrende og ledende centrum, og stort set alle bevægelser indenfor økonomi og politik bidrager til de nye rivaliseringslinjer, hvis grundlæggende indhold er kampen om betingelserne for en nyordning af den globale kapitalisme. De gamle dominansmagter kan ikke længere fastholde grundlaget for deres dominans og samtidig lede den globale kapitalisme ud af krisen.

Tværtimod følger USA og Europa hver sin diametralt modsatte krisestrategi og forsøger at vælte problemerne og byrderne over på hinanden eller de nye kapitalnationer - til trods for at både den produktive kapital og i særdeleshed den fiktive kapital er vævet ind i et stort og sammenhængende netværk. Dvs. de store kapitalmagter forfølger hver deres egen strategi, der undergraver de forhold yderligere, som den skulle reparere på. Og de nye magter er hverken stærke nok eller har udviklet og grundfæstet en politisk og moralsk overlegenhed tilstrækkelig tiltrækkende til at fremstå som nye hegemoniske ledere og modeller, der kan sikre verden en ny fremdrift, rigdom og retfærdighed.

Nedenunder de manifesterede symptomer på kapitalismens globale økonomiske og politiske krise slår den sociale krise igennem som universelt fænomen. I hele verden er uligheden vokset eksplosivt gennem sidste 25 år. I absolutte tal er der blevet flere fattige, og en større del af rigdommen og magten er blevet koncentreret på færre hænder.

Klassestyrkeforholdene og indre forskydninger

Hvis vi begrænser snittet til den vestlige verden, kan det konstateres, at denne udvikling relativt er slået igennem indenfor alle de store samfundsklasser og imellem regionerne på det internationale plan. Flere kapitalfraktioner - først og fremmest dem, der repræsenterer de små og mellemstore virksomheder, er faldet tilbage i indflydelse og adgang til kapital i forhold til en stadigt mere koncentreret og centraliseret transnational kapital bestående af konglomerater mellem industri- og

finanskapital. Det mest prægnante billede er finanskapitalens og især "skygge bank systemets" ejerskab af eller bestemmende indflydelse på store dele af den produktive kapital og dennes kredit- investerings- og afkastbetingelser.

Først og fremmest middelklassen - bortset fra de øverste lag, der beklæder centrale kommandofunktioner for den herskende klasse - er blevet offer for den markedsfundamentalistiske strategi og har måtte se både sin status og sit økonomisk sociale grundlag forringet under finanskrisen. Den for middelklassen så essentielle sociale mobilitet er frosset fast.

Der har siden 2008 kunne konstateres en tiltagende fragmentering af hele klassen, der groft taget er revet over mellem de øverste lag, der stræber efter at blive integreret i den herskende klasse og de øvrige lag indenfor både den private- og offentlige sektor, der bl.a. på grund af stagneret eller ligefrem regressiv lønudvikling og jobusikkerhed synker ned til livsforhold, som ikke adskiller sig væsentligt fra dem, arbejderklassen altid har måtte acceptere. For hovedparten af middelklassen gælder det, at tilværelsen og dens sociale stilling er blevet prekær.

Derved er dens historiske og sociokulturelle tiltrækningskraft på store dele af arbejderklassen i aftagende, hvilket undergraver dens hidtidige centrale position som formidler af den herskende klasses tanker og ideer og historiske rolle som formidler af samarbejdet mellem den herskende klasse og arbejderklassen.

Selv om middelklassens ideer, normer, livsformer mv. - hvor individuelle løsninger på kollektive problemer og det abstrakte borgerbegreb har opnået status som universel sandhed - gennem de sidste 30 -40 år er trængt dybt ned i arbejderklassen og har medvirket til at opløse den som selvstændig og bevidst organiseret klasse, er middelklassen ikke længere i en position, hvor den kan vedblive med at reproducere sin rolle og sin status som samfundets vigtigste og bærende klasse. Således er det også spørgsmålet, hvor længe dens ideer og livssyn vil fortsætte med præge mainstream tænkningen i arbejderklassens organisationer og politiske perspektiv.

Middelklassen, som vi historisk kender den som en relativ sammenhængende klasse, har trods store indbyrdes modsætninger og forskelligheder påbegyndt sin deroute tæt sammenflettet med velfærdsstatens opløsning. Fragmenteringen er nærmest eksploderet siden finanskrisen i 2008, hvilket på den også varsler store problemer for den herskende klasse hvad angår bevarelsen af sit intellektuelle og sociokulturelle hegemoni. Overklassen får stadigt vanskeligere ved at fremstille sine styringsteknikker og sociale kontrol som vejen til et nyt og mere stabilt samfund, i og med den ellers så robuste og overbevisende moralske ideologiproduktion efterhånden står i skærende kontrast til den førte krisepolitik, som konstant øger kløften mellem rig og fattig og ligeså sikkert udelukker stadigt større

samfundsgrupper fra indflydelse og indsigt i, hvad der foregår.

Her over for står arbejderklassen, der som en naturlig følge af 30 års defensiv og en stribe af nederlag op gennem 80'erne og 90'erne, ikke umiddelbart i befinder sig i en styrkeposition, hvor den kan afvise de massive angreb, den udsættes for i de fleste vestlige lande. Den kan heller ikke komme middelklassen eller dele af den til undsætning og gøre fælles sag. Dens fagforeninger er enten blevet opløst eller omdannet til sociale institutioner dybt rodfæstet i de produktivistiske og systemkonserverende traditioner fra velfærdsstatens velmagtsdage.

Fagforeningsrettigheder og strejkeretten er blevet begrænset eller næsten helt forbudt, og arbejderne er i stor stil og under indtryk af middelklasseideologien og det korte forbrugsboom sivet fra de faglige organisationer i troen på, at de individuelt kunne sikre sig socialt og selv varetage salget af deres arbejdskraft.

Arbejderklassens organisationer er blevet forvandlet til værktøjer for arbejderklassens opstigning til middelklasse, samtidig med at middelklassen selv er blevet svækket og umyndiggjort.

Det er denne arbejderklassens organisatoriske svækkelse som nu søges cementeret med antifagforeningslove og juridiske begrænsninger af strejkeretten både i USA, EU og de enkelte medlemslande. Her kan eksempelvis henvises til de skjulte lovgivningsinitiativer i forbindelse med Euro-Plus-Pagten og den netop indgåede Finanspagt. I USA gennemfører stat efter stat en lov om Freedom to Work, som realiteten er en lovgivning mod centrale overenskomster.

Resultatet er, at arbejderklassen i dag både i Europa og i USA mister kollektive forsikringer. Det offentlige sikkerhedsnet er gennemhullet og muligheden for lokal eller individuel lønudvikling er på det nærmeste ophørt med at eksistere. Tilmed er store dele af arbejderklassen i lighed med over halvdelen af middelklassen stærkt forgældet og står i et individuelt afhængighedsforhold til banker, kreditforeninger og institutioner på "skygge bank markedet".

Den voksende arbejdsløshed og ikke mindst ungdomsarbejdsløsheden har som tendens åbnet den politiske elites splittelse af arbejderklassen, hvis materielle grundlag er, at relativt store grupper synker ned i fattigdom og ekskommunikeres fra samfundet, mens de bedst stillede grupper kæmper for at holde fast både på jobs og en illusorisk forestilling om at tilhøre eller at have mulighed for at blive en del af middelklassen. Den politiske elite puster til ilden ved at fremstille de derangede som parasitter og arbejdssky samtidig med, at dem i arbejde heroiseres som "hårdtarbejdende" og som samfundets grundvold. Det skræmmende eller måske sigende i den forbindelse er, at både de gamle arbejderpartier og en foruroligende stor del af det faglige bureaukrati og lederskab bidrager til at understøtte denne splittelse - tilsyneladende uden forståelse for, at det er deres eget styrkegrundlag,

der er i spil.

Man kan således vanskeligt påstå, at arbejderklassen efter den meget lange historiske periode i defensiven aktuelt fremstår som en selvstændig politisk og organiseret klasse - endsige samlet omkring en bestemt klassebevidsthed og verdensforståelse. Af samme grund har de fleste af de senere års arbejdskampe hovedsageligt været præget af defensive fægtninger, hvor de kæmpende hverken har udvist selvtillid eller reelt politisk initiativ, der har gjort det muligt for dem at bryde "middelklassens samfundsfortælling" og normer for, hvad der er korrekt. Eller sagt på en anden måde. Trods til tider omfattende militans har arbejderklassen ikke været i offensiven på nogen områder i de sidste 20 år.

Hovedproblemet eller det gennemgående problem for arbejderklassen har været tabet af et sammenhængende og realpolitisk, socialt og historisk alternativ til kapitalismen. Dvs. socialismen som praktisk alternativ.

Dette alternativ blev lagt i kunstig koma i arbejderbevægelsen, samtidig med, at den kapitalistiske krise slog igennem i 70'erne og indvarslede velfærdsstatens gradvise opløsning og bortdøen. Stalinismens sammenbrud i Sovjet og Østeuropa konfirmerede blot socialismens længe indvarslede teoretiske og ideologiske fallit, men skabte den ikke.

Arbejderklassen havde længe forinden mistet sin politisk ideologiske tiltrækningskraft på store dele af middelklassen, i og med de ledende socialdemokratiske partier og fagforeninger for længst havde opløst socialismens politik og program i velfærdsstaten *som historisk fremtid* - ironisk nok en fremtid som middelklassen havde overtaget den ideologiske og tekniske ledelse af. Og i konsekvens heraf afklædte de fleste af arbejderklassens organisationer deres klasseindhold og politisk formende betydning og bidrog til at omforme dem til de sociale institutioner, de er i dag. Dog uden den samme styrke og relevans, som de trods alt besad ved indgangen til den historiske periode, vi med et meget upræcist begreb kalder den neoliberale restaurationsperiode.

Kapitalistklassens nødvendige krisepolitik

Men på trods af både middelklassens og arbejderklassens fragmentering og svækkelse befinder den herskende klasse sig historisk i en presset situation, som der ikke umiddelbart findes nogen løsning på. Ikke fordi de herskende klasser presses af en militant arbejderklasse, men fordi de er ved at falde sammen på grund af indre modsætninger.

Den skal inddæmme krisen, rydde op i kaos på finansmarkederne og skabe ny vækst og akkumulation i de reelt profitproducerende sektorer. De nuværende dominerende

magter skal orkestrere en omstrukturering af verdensordenen og skabe et nyt magthierarki uden at føre verden ude i uoverskuelige konflikter og krige. Og de herskende klasser skal nedkæmpe de undertrykte klassers voksende modstand mod afvikling af velfærdsstaten og samtidig videreføre og institutionalisere omfordelingen fra løn til profit.

Det er ikke længere muligt som under neoliberalismens højkonjunktur at gennemføre trefrontskrigen uden konstant at skabe nye konflikter og spændinger overalt i samfundene, mellem samfundene og statsmagten og mellem de enkelte kapitalnationer indbyrdes. Det ses mest tydeligt i Europa i forbindelse med gældskrisen, hvor EU's politiske overbygning demonstrerer sin utilstrækkelighed, og hvor det gamle stormagtsspil (Tysklands- og Frankrigs magtdemonstrationer) igen er på scenen som styrende faktor, uden at den gennemtrumfede krisepolitik kan levere en eneste acceptabel løsning. I dette spil er afstanden og modsætningerne mellem den politiske elite og det stadig mere lukkede statsapparat og store dele af befolkningen tiltaget og kræver på det nærmeste en afdemokratisering af de vestlige demokratier.

Opsvinget i de spontane protester

Det har først og fremmest i Europa og USA affødt en meget interessant historisk situation. Tabet af velfærdsgoderne, afmonteringen af drømmen om social opstigning og tilliden til det politiske system nærer konstant den folkelige utilfredshed, uden at situationen endnu har ført til samling i klasserne. Der foregår en masse konfrontationer, og spændingerne bygger op, uden at der rigtig sker noget. De store samfundsklasser er stadig fragmenterede og har hver især vanskeligt ved at handle samlet, selv om den herskende klasse optræder mest samlet og målbevidst - dog uden klare mål.

Men på trods af det er billedet sådan, at spontane protestdemonstrationer og strejker konstant vokser frem ligeså hurtigt, som de foregående dør ud. Det er selvfølgelig korrekt, som mange hævder, at både Occupybevægelsen og Indignadosbevægelsen, strejkerne i Belgien og England og masseprotesterne i Grækenland, Rumænien, Rusland og Italien er desperate og uden udsigt til at frembringe et egentligt alternativ til den barske krisepolitik. Ligeså korrekt er det, at de fleste protestbevægelser først og fremmest består af unge fra middelklassen og isolerede grupper af arbejdere, uden at den organiserede del af arbejderklassen for alvor har kastet sig ind i kampen.

Men det er ikke det mest interessante ved det nye fænomen. Det er mere interessant, at protestbevægelserne blusser op, lider nederlag og blusser op på ny, uden at hverken statsapparat eller den herskende klasse kan mobilisere tilstrækkeligt hårde og endegyldige modangreb til at slå dem helt ned. Det andet

interessante aspekt er, at den folkelige grobund for bevægelsernes udbredelse vokser. Bevægelserne vinder bredere sympati i befolkningerne uden endnu at kunne samle bredt, fordi de hverken har samlede mål eller klare politisk organiserede talerør. Ingen politiske partier med vægt indtager en position, hvor de kan tale på protestbevægelsernes vegne. Det forhold føjer endnu et interessant og næsten paradoksalt aspekt til de nye protestbevægelser. Mange tusinder protesterer mod finanskapitalens destruktion af samfundsøkonomien, mod de sociale nedskæringer og afmonteringen af de sidste rester af velfærdstaten samtidig med, at befolkningerne ved parlamentsvalgene i protest mod de socialdemokratiske partiers impotens og centrum-venstres rådvildhed stemmer på de selv samme højrepartier, der har bundet sig til den rabiate nedskæringspolitik, som styres fra Berlin og Paris.

Jeg kender ingen bedre diagnose af den aktuelle samfundskrise end den, Antonio Gramsci formulerede i 1930 koncentreret i det citat, som indleder denne artikel: "Krisen består netop i, at det gamle dør, og at det nye ikke kan fødes: i dette interregnum finder man de mest forskelligartede sygdomstegn".

Den kapitalistiske samfundskrise og underliggende strukturelle dybde har antaget et omfang og en voldsomhed, der er kommet bag på de fleste. Cheføkonomen på Finansielle Times, Martin Wolf, beskriver det på følgende eminente måde: "vi har at gøre med en undertrykt depression". Underforstået en systemisk krise og ikke blot en "dyb recession", som hverken den herskende klasse, den politiske elite eller hele det enorme lag af borgerlige økonomer og ideologer kan afkode og finde socialt acceptable løsninger på.

Heroverfor befinder arbejderklassen og store dele af middelklassen sig i ligeså stor vildrede - uden politiske og strategiske modsvar. Socialismen som alternativ er både som tænkemåde, samfundsmodel og ideologisk perspektiv død eller opløst i småborgerlige idealforestillinger, der henter det meste af deres argumentation tilbage fra Kants forestillinger om det moralske imperativ, som menneskeheden på forunderlig vis må tage på sig. Og uden politisk formuleret alternativ - uden et andet verdenssyn, er de undertrykte klasser ude af stand til overhovedet at formulere magtens problem som aktuelt punkt på dagsordenen - lige meget hvor ofte de protesterer og formulerer deres frustration og hunger efter retfærdighed.

Centrum-venstres strategiske hjemløshed

I en sådan historisk situation, hvor de herskende klasser stadig sidder relativt tungt på den økonomiske, politiske og ideologiske magt - selv om deres bud på en løsning ikke længere er overbevisende - har de selvfølgelig også initiativet til at tvinge egne løsninger igennem. Problemet er bare, at de ikke opløser de voksende modsætninger - hverken i verdensøkonomien, i regionerne eller indenfor de nationalstatslige rammer. Tværtimod skærpes modsætningerne mellem profittens produktion og

realisering som resultat af den voksende omfordeling fra løn til profit. Af samme grund kan protestbevægelserne ikke holdes nede, og af samme grund mister de herskende klassers initiativer politisk og ideologisk gennemslagskraft. Selv den historisk cementerede forestilling om en organisk forbindelse mellem kapitalistisk vækst og demokrati undergraves af de voksende autoritære tendenser såvel i det politiske system som i de teknokratiske statsapparater, der i enhver henseende tilstræber opløsningen af det politiske demokrati i tekniske styringsideologier.

Færre og færre kan bevare troen på, at den lovede fornyede vækst og fremgang ligger lige om hjørnet.

Tværtimod oplever både middelklassen og arbejderklassen for første gang siden 2. Verdenskrig, at de kommende generationer er ringere stillet i alle livets forhold end deres forældre. Den situation er måske den mest udtalte negation til forestillingen om kapitalismens evige vækst og fremskridt.

Selv ledende og højt respekterede borgerlige økonomer er kommet til den slutning, at kapitalismen som samfundssystem er behæftet med indre krisetendenser, og at væksten langt fra former sig i en lineært stigende kurve[5]. Men længere kommer de heller ikke. Tværtimod havner de selv i modsætningsfyldte opskrifter på løsningen af kapitalismens krise. På den ene side anbefaler de en gennemgribende sanering af finansmarkederne og et opgør med den ekstreme kreditpolitik, men på den anden side kan de ikke få øje på en vej ud af den enorme overproduktion, der som grundproblem plager den kapitalistiske produktion og faktisk har frembragt den tøjlesløse kreditfinansiering af alt, der bare kan give et afkast, der er større og uden de samme risici som i industrien.

Den historiske situation, vi gennemlever, rummer tilsyneladende ikke konturerne af mellemproportionale løsninger, der både restaurerer den kapitalistiske samfundsøkonomi, omstrukturerer de internationale styrkeforhold og frembringer nye nationale sociale velfærdsmodeller. Og de undertrykte klasser har endnu ikke udviklet en politisk energi og en intellektuel styrke til formulere et historisk alternativ, der overskrider den nuværende kapitalismes grænser.

Selv om der i hele den socialdemokratiske bevægelse og i det bredere centrum-venstre i Europa udfoldes enorm aktivitet for at formulere politiske alternativer og ansatser til nye samfundsmodeller[6], modvirkes disse bestræbelser af, at de samme partiers ledelser, straks de kommer i regering, kaster kræfterne ind for at redde finanskapitalen og genetablere en eller anden form for økonomisk stabilitet. Når man jævnlige læser de mange skrifter fra de socialdemokratiske venstretendenser, får man det indtryk, at de næsten ingen vegne kommer og at deres egne ledere igen og igen slås tilbage til start. At dette forekommer, har bl.a.

sin forklaring i, at de mange teoretiske diskussioner udfolder sig indenfor en meget snæver kreds af intellektuelle uden forbindelse til partiernes basis (i det omfang hvor sådan en fortsat eksisterer).

Teoretisk og praktisk politisk forsøger centrum-venstre partierne i regering at sammenblende klassisk liberal udbudspolitik med keynesiansk beskæftigelsespolitik, hvilket tærer på deres politiske styrke og evne til at overbevise vælgerne om, at de repræsenterer svaret på krisen. Selv langt ind i de socialdemokratiske partier ved man på en vis måde godt, at alle de politiske langtidsplaner forbliver rene utopier, så længe man viger tilbage fra et bredt opgør med finanskapitalen. Men konsekvenserne - det mulige opgør med kapitalismen som sådan - forekommer så overvældende og uoverskueligt, at man ikke intellektuelt kan frembringe andre løsningsmodeller end utroværdige småborgerlige justeringer og reguleringsregimer, der alle falder sammen i virkeligheden, så snart de bliver til regeringsprogram eller realiseret politik.

Centrum-venstre og et antikapitalistisk alternativ

Socialdemokratiet og centrum-venstre er politisk og strategisk i den grad bundet til den velfærdsstat og dens underliggende historisk specifikke klassekompromis, som den herskende klasse allerede opsagde for mere end 20 år siden, at det må anses for tvivlsomt, om de forskellige parlamentariske konstellationer i den aktuelle historiske situation kan rejse sig som samlende politisk kraft, der kan give de mange protestbevægelser et politisk udtryk og løfte dem ud over den defensive og moralske protest mod et inhumant samfund. Tværtimod er situationen den, at både socialdemokratiene og centrum-venstrealliancerne med deres småborgerlige socialmoralistiske liberalisme repræsenterer en tilbageskuende velfærds politik, der er tømt for enhver form for transformativt perspektiv. Som sådan er velfærds politikken utopisk og bidrager til at fastholde både arbejderklassen og store dele af middelklassen i fragmenteret tilstand. I det store og hele tilbyder centrum-venstre alliancerne for tiden ikke meget andet end en parlamentarisk funderet klassealliance på et socialliberalt grundlag. De kan næppe heller præstere meget mere, da de fleste af partierne næsten ikke har noget indre partiliv, er topstyrede og uden vitale demokratiske korrektionsmekanismer.

Som det er blevet demonstreret igen og igen, kan disse parlamentariske alliancer for det første ikke mobilisere. For det andet bidrager de ikke til at opbygge en ny klasseforståelse og politisk bevidsthed i arbejderklassen - tværtimod. For det tredje blokerer de for genopbygningen og reformuleringen af fagforeningerne som sociale bevægelser og deres forbindelse til de andre brede klasseorganisationer. Og for det fjerde vanskeliggør centrum-venstre alliancernes småborgerlige socialliberalisme dannelsen af en egentlig *aktiv og mobiliserende* klassealliance mellem arbejderklassen og dele af middelklassen med tilstrækkelig styrke til at formulere

magtspørgsmålet som centralt punkt på den politiske dagsorden.

Det er således hverken uforståeligt eller uforklarligt, at store grupper fra både middelklassen og arbejderklassen kaster sig ud protestbevægelser igen og igen, uden at det får en parlamentarisk eller reel styrkelse af centrum-venstrepartierne til følge. De *leder* nemlig ikke noget som helst - selv ikke i regering. De fremstår mere som ikoner for utilfredsheden og protesten mod tingenes tilstand.

Med Gramscis udtryk befinder vi os i en situation, hvor de ledende får stadig vanskeligere ved at lede, og de ledede stadig vanskeligere ved at tåle deres situation som ledede uden at vide, hvordan den situation skal bringes til ophør. En sådan historisk situation kendetegnes bl.a. ved en intensiv jagt på alternativer - ud fra en underliggende fornemmelse af, at situationen er uholdbar i længden. Et af alternativerne er socialismen.

For uanset om socialismen som strategisk perspektiv og alternativ samfundsmodel for nuværende fremstår som historisk udlevet og devalueret med Sovjets og Østeuropas sammenbrud og Kinas deformative bevægelse frem mod autoritær statskapitalisme, er det vanskeligt at få øje på noget andet historisk alternativ, der igen kan forbedre de undertrykte klassers livsforhold - i hvert fald indenfor en overskuelig tidshorisont.

Velfærdstaten og den "demokratiske kapitalisme" er ikke længere et alternativ hverken som aktualitet eller som muligt genoplivet perspektiv. Den er uforenelig med den moderne kapitalisme, der for det første er gennemfinansialiseret og for det andet ikke kan fortsætte sin akkumulation uden at kolonisere hele samfunds- og civillevet helt ind på fødegangen. Hvor velfærdstaten i en relativ kort periode trods alt var i stand til at beskytte borgerne, samfundslivet og det private liv mod kapitalismens grundlæggende anarki og udbytning, var det den samme funktion, som stod og står i vejen for kapitalismens yderligere vækstudfoldelse. Alle livsfunktioner skal kommercialiseres. Det ligger i kapitalens logik, og som sådan destruerer den tendentielt selv de kapitalistiske samfundsformationers indre sammenhængskraft. Disse tendenser og bevægelser er gennem 30 års markedsfundamentalistisk strategi og ideologi trængt så dybt ned i hele den vestelige verden, at finanskrisen først og fremmest repræsenterer det ekstreme udtryk for denne virkelighed mere end, den har skabt denne virkelighed som sådan.

Den fremherskende drøm blandt socialdemokrater og ledende socialliberale teoretikere om at helbrede patienten ved at skære det patologiske væv bort og genskabe den "sunde demokratiske og humane kapitalisme" er og forbliver en drøm. Finansialiseringen af kapitalismen, hvor realkapitalen undertvinges af den fiktive kapital er ikke kun en forbigående sygdomsperiode i kapitalismens historie. Den er

dens historiske konsekvens. Af samme grund har det også bidraget til undervurderingen af krisens dybde, at man ved at benævne de sidste 25 år som den neolibérale periode indirekte har antydnet muligheden af en anden og mere progressiv og human udgave af kapitalismen.

Socialismen som program, strategi og parti

I min optik gives der, som det fremgår, ikke noget alternativ til genoplivningen og videreudviklingen af socialismen som historisk alternativ, politisk program og massebevægelse.

Og i sit begreb indeholder socialismen både det radikale demokrati, afskaffelsen af den private ejendomsret til produktionsmidlerne, opbygningen af en form for planøkonomi (som samfundsorganisering og *ikke som teknisk økonomistyring*), en videreudvikling af den demokratiske parlamentarisme på alle niveauer i samfundet og en ophævelse af den påtvungne næsten universelle markedsgørelse af de mellem menneskelige relationer.

Hvilke mellemformer, der så kan formuleres i kampen for strukturelle reformer (f.eks. nationaliseringer af bankvæsenet og afskaffelse den finansielle spekulation), er af gode grunde begrænset og bestemt af de aktuelle historiske betingelser - det afgørende er dog det historiske perspektiv og udbredelsen af en radikalt anderledes verdensopfattelse og et andet menneskesyn end det kapitalistiske.[\[7\]](#)

Her og nu stiller det venstrefløj - i bred forstand - overfor en eneste påtrængende opgave: at finde veje til genskabelsen af det socialistiske program og det socialistiske parti. For som politisk program og massebevægelse får socialismen aldrig ben at gå på uden opbygningen af socialistiske partier.

Hverken de brede protestbevægelser, opsving i de faglige kampe eller forbigående centrum-venstre sejre kan udvikle sig eller sætte kampen om den politiske magt på dagsordenen, uden der ud af disse utallige konflikter og kampe tages bevidste og systematiske initiativer til at genskabe socialistiske partier og socialistiske programmer og ideologier, der kan trænge ind i samfundsdebatten og udfordre det borgerlige hegemoni.

De undertrykte klassers alliancer kan ikke i fremtiden alene bygges på og udvikles i de mange kampe for øget demokrati, social retfærdighed og anstændighed og mod den herskende klasses uhæmmede magtfuldkommenhed og grådighed. For i hver eneste kamp og hver eneste bevægelse vil spørgsmålet om magten og perspektivet rejse sig ubønhørligt. Folk kæmper selv sagt ikke for at kæmpe, men for at få et ordentligt liv. Og man når ikke langt i de intellektuelle debatter på venstrefløj ved at erstatte begrebet socialisme med kampen for "det gode samfund".

Konklusionerne skal ikke lede til den fejløpfattelse, at det socialistiske venstre nu skal vende ryggen til de brede centrum-venstre alliancer. En sådan vending ville både være sekterisk og blokere for opbygningen af brede socialistiske massepartier. Men konklusionen indebærer, at diskussionen af de aktuelle styrkeforhold, af formuleringen af konkrete dynamiske strukturelle reformer og udviklingen af politiske strategier for at gennemføre disse reformer må sættes øverst på dagsordenen. De diskussioner kan ikke deponeres i en overvurdering af de spontane protestbevægelser og opstandes historiske potentiale. De er og bliver protester, hvis transformative potentiale står og falder med udkrystalliseringen af en politisk og samlende kraft - et eller flere partier - der har socialismen som program, den politiske magt som middel og den organiserede massebevægelse som grundlag.

Udviklingen og situationen i Tunesien, Egypten, Spanien, Grækenland og andre steder er vor tids laboratorium for diskussionerne af socialistisk politisk strategi. Jeg vil i en kommende artikel mere konkret beskæftige mig med spørgsmålet om socialismen som konkret politisk program.

---

[1] Antonio Gramsci: Fængselsoptegnelser Hæfte 3 1930 s. 14 Oversat af Gert Sørensen.

[2] Kritisk Debat: 2. november 2008: Den økonomiske krisebølge - en politisk analyse", 1. oktober 2009: "Er krisen afblæst", 14. april 2010: "Dette skulle ikke være sket", 15. august 2011: "Gældskrisens politiske økonomi".

[3] "Finansialisering" er den proces, hvorigennem den producerende kapital i stadigt stigende omfang underlægges finanskapitalen og hvorigennem profit gennem produktion erstattes med profit via finansielle operationer. Denne proces følges op af, at stadigt stigende dele af samfundslivet underkastes markedsløvene.

[4] Puslespil

[5] Bl.a. har Financial Times i januar 2012 kørte en serie: Capitalism in Crisis, hvor flere af de kendteste kritiske økonomer argumenterede for et opgør med forestillingerne om den krisefri kapitalisme, mod ligevægtsteoriene og mod den finansøkonomiske ortodoksi.

Den samme kritik kom frem på Davos topmødet. Forinden havde Bloomberg gennemført en større interviewundersøgelse. Den 25. januar 2012 bragte de konklusionen under overskriften: Capitalism seen in Crisis by investors.

[6] Den engelske Compass Group (venstresocialdemokrater), European Social Journal (kritiske og venstreorienterede socialdemokrater), Det Europæiske Socialdemokrati og utallige tendenser indenfor de nationale Socialdemokratier og Socialistpartier bl.a. i det spanske PSOE, det tyske SPD, det græske PASOK m.fl.

[7] Kritisk Debat: 15. oktober 2011: "Er revolutionen gået af mode". Jan Helbak

